

УДК 316.344.34;378-057.875

В.І. МАСАЛЬСЬКИЙ

ІДЕАЛЬНИЙ СТУДЕНТ СУЧАСНОГО ВНЗ: ШТРИХИ ДО СОЦІАЛЬНОГО ПОРТРЕТА

Масальський Василь Іванович – декан факультету суміжних (додаткових) професій, професор кафедри історії слов'ян Донецького національного університету

Запроваджено спробу соціологічного аналізу проблеми формування сучасного студента ідеального типу, з'ясування і співставлення його соціально-характерних рис за офіційно-законодавчим та практично-емпіричним рівнями. Сформульовано висновок про необхідність підвищення морального рівня сучасних студентів.

Ключові слова: студент, студентська молодь, соціальний портрет студента, ідеальний тип студента-правознавця.

Предпринята попытка социологического анализа проблемы формирования современного студента-правоведа идеального типа, выяснения и сопоставления его социально-характерных черт на официально-законодательном и практически-эмпирическом уровнях. Сформулирован вывод о необходимости повышения требований к нравственным и моральным качествам современных студентов.

Ключевые слова: студент, студенческая молодежь, социальный портрет студента, идеальный тип студента-правоведа.

The attempt of sociological analysis of the problem of ideal type of modern student-lawyer formation and his socio-characteristic features at official juridical and practical empiric levels is undertaken. It is also formulated the conclusion about the necessity of state demands to moral qualities of modern educated student.

Key words: student, student youth, socio portrait of student, ideal type of student-lawyer.

© В.І. Масальський, 2012

Постановка проблеми. Студентство як певна соціальна група є основним джерелом відтворення інтелігенції у державі і саме тому повинно не тільки мати високий рівень професійних навичок та вмінь, але й бути високоморальною культурною соціальною групою. Зокрема, найбільш гостро це питання постає у сфері правової та юридичної підготовки студентства, оскільки саме ця соціальна верства повинна мати повний набір морально-гуманних якостей задля утвердження у суспільстві добра і справедливості. Студентство як соціальна група здавна привертає увагу науковців-дослідників. Особливо актуальним є питання про винайдення ідеального типу студента-правознавця, який би поєднував у собі не лише високий розумовий потенціал та професійні знання, а й певний набір соціально-характерних рис, якими повинен володіти кожен майбутній фахівець цієї галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У філософсько-соціологічній науковій літературі проблема студентства почала активно вивчатися з 60-х років ХХ століття. У низці виданих монографій, статей та дисертацій досліджувалися питання морального складу студентства, становлення і розвитку його як соціального феномена, трансформації образу студента у сучасних умовах, визначення його статусних рис. Ці й подібні питання досліджувалися такими науковцями, як О.І.Вишняк та М.М.Чурилов [5], В.Т. Лисовський та О.В. Дмитрієв [7], О.І. Навроцький [9], М.В. Нечепоренко [10], Ю.Ф. Пачковський [11], В.Е. Пилипенко [12], В.С. Чопей [13] та ін. Проте, треба зауважити, що окремого і спеціального дослідження щодо соціального портрета сучасного студента-правознавця та його визначальних рис практично не існує, що й обумовлює актуальність досліджуваної теми.

Мета дослідження. Спроба дослідити і проаналізувати тип сучасного ідеального студента-правознавця та його визначальних рис шляхом співставлення державних законодавчих вимог до цієї соціальної групи з результатами емпіричного опитування, проведеного у середовищі студентів економіко-правового факультету Донецького національного університету.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для уявлення образу та визначення соціально-характерних рис ідеального студента економіко-правового факультету спочатку визначимося з термінами «студент» та «ідеал». З моменту свого виникнення слово «студент» не тільки вказувало на рід занять певної категорії молоді, а й містило у собі певні припущення щодо стилю життя цих юнаків та дівчат, кола їхніх інтересів і життєвих планів, матеріального стану, манери поведінки у суспільстві. Власне, з цих характеристик і складається образ студентства, притаманний певній історичній добі. Деякі з цих ознак оновлювалися, а решта залишалися незмінними.

Слово «студент» походить від лат. «students» – ретельно працюючий. У Стародавньому Римі студентом спочатку називали будь-яку особу, що займалася пізнанням. З виникненням перших університетів у ХІІ столітті цей термін все більше використовувався до тих осіб, які набували знань, тобто вчилися, і до тих, які вчили, надавали знання [13, с. 346]. Проте згодом, після введення спеціальних звань для викладачів – бакалавр, магістр, професор тощо, поняття «студент» набуло сенсу, наближеного до сучасного, тобто студентом стали називати осіб, які навчалися в університеті або в інших вищих навчальних закладах та здобували нові знання.

Сучасне визначення терміну «студент» закріплено у ч. 2 ст. 53 Закону України «Про вищу освіту»: «Студент (слухач) – особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого навчального закладу і навчається за денною (очною), вечірньою або заочною, дистанційною формами навчання з метою здобуття певного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів» [2]. Отже, законодавець за терміном «студент» закріплює суто юридичний механізм набуття статусу «студент». Що стосується основних якостей, якими повинна володіти ця соціальна група молоді, то вони впливають із відповідного розділу про права та обов'язки студентів, які зазначені у наведеному законі.

Тепер розглянемо поняття «ідеал». У наукових колах цей термін трактується як високий зразок, висока мета, досконалість, що виходить за межі реального, а саме: як високий зразок поведінки (моральний ідеал) студента і його висока краса (естетичний ідеал) [6, с. 155].

Поєднуючи обидва терміни, отримуємо нове поняття – ідеальний студент. Щоб визначити зміст новоствореної конструкції, доцільно розглянути саме ті риси, які держава бажає бачити у сучасного студентства, закріплюючи їх через встановлені законом права та обов'язки цієї соціальної групи. З цього приводу Основний Закон України у ст. 53 надає право кожному громадянину на безоплатне здобуття вищої освіти у державних та інших навчальних закладах на конкурсній основі, тобто будь-яка особа може реалізувати своє право на освіту та стати студентом вищого навчального закладу [1].

Проаналізувавши ст. 54 Закону «Про вищу освіту», можна виділити такі особисті якості, які повинен мати студент і які заохочуються державою: ініціативність, самостійність та цілеспрямованість, що впливають з таких наданих державою можливостей, як вибір форми навчання, участь у формуванні індивідуального навчального плану, надання пропозицій щодо умов і розмірів плати за навчання. За ними йдуть активність та працелюбність, які розкриваються у таких положеннях: право на трудову діяльність у навчальний та позанавчальний час; участь в обговоренні і вирішенні питань з удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідницької роботи, у заходах призначення стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення тощо. Заохочується державою розумність та освіченість, які виявляються перш за все у таких правах, як участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, оприлюдненні своїх робіт. Держава гарантує студентам користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою та оздоровчою базами вищого навчального закладу, моральне та (або) матеріальне заохочення за успіхи у навчанні і науково-дослідній роботі. Що стосується обов'язків студентів, то згідно зі ст. 55 вищезазначеного Закону, студент зобов'язаний дотримуватися статуту і правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу, виконувати графік навчального процесу та всі вимоги навчального плану [2].

Отже, виходячи з вищенаведених правил та по-

ложень, можна констатувати, що законодавець обмежується переважно формальними вимогами до визначення особистості ідеального студента, а саме – додержання ним встановлених державою нормативно-правових актів та низки правил локального характеру. Згідно з цим вважається, що студент, який буде дотримуватися і ретельно виконувати встановлені норми і правила, може претендувати на звання ідеального.

Тепер, з цієї ж точки зору, розглянемо Статут Донецького національного університету [3], далі – ДонНУ. У цьому документі існує досить великий перелік прав та обов'язків студента. Більшість із них є схожими або похідними від відповідних положень Закону України «Про вищу освіту», проте окремо можна виділити норми п. 29.1 стосовно права студента на одержання стипендії в залежності від рівня своєї успішності, а також можливості обирати і бути обраним до складу загальноуніверситетської Конференції як вищого колегіального органу самоврядування.

Ці права, на нашу думку, сприяють формуванню у студентів наполегливості, змагальності, лідерських якостей. Крім того, Статутом обов'язки студентів визначаються більш детально, ніж ті, що містить Закон України «Про вищу освіту». Зокрема, у них підкреслюються необхідність систематичного і повного оволодіння існуючими теоретичними знаннями, практичними навичками, професійною майстерністю і сучасними методами досліджень за обраною спеціальністю, підвищення загальнокультурного рівня. До того ж, цей перелік обов'язків наголошує не тільки на сумлінному виконанні індивідуального навчального плану студента та набутті відповідних знань, а й на необхідності опанування і дотримання високого культурного рівня студентською молоддю.

Ще більш детальне викладення і обґрунтування вимог та настанов до характеристики образу ідеального студента надає офіційний документ – «Звід правил поведінки студентів економіко-правового факультету ДонНУ», який конкретизує права та обов'язки студентів-правознавців, встановлює правила їхньої поведінки і відповідно регламентує правила навчального процесу. Так, ст. 1, зазначеного документа передбачає систематичну роботу з формування у студентів-правознавців високих моральних якостей та професійної етики юриста на основі норм Конституції, відповідних законів України і Статуту Донецького національного університету, виховання студентства у дусі поваги до викладацького складу, адміністрації, інших студентів факультету і всього університету. Отже, можна констатувати, що одним із головних завдань цього документа є виховання передусім гідної, високоморальної особистості не тільки із достатнім рівнем знань у сфері юриспруденції, а й із високим рівнем професійної етики.

Останню тезу переконливо ілюструє ст. 5 вищезазначеного документа, де сформульовані такі наступні обов'язки студентів ЕПФ ДонНУ: дотримання норм діючого законодавства та етичних норм; систематичне та глибоке опанування теоретичними знаннями, практичними навичками, професійною

майстерністю; підвищення загальнокультурного рівня; виконання рішення керівництва факультету та органів студентського самоврядування, вчасне інформування керівництва факультету у випадку неможливості з поважних причин відвідувати заняття; виконання вимог навчального плану у терміни, які визначені графіком навчального процесу. У статтях 7, 9 та 11 визначені конкретні порушення, які не повинні вчинятися студентами під час проведення лекцій, семінарів, практичних занять, екзаменів тощо [4, с. 10–11].

З погляду на вищевикладене, такий конкретно встановлений перелік правил та обов'язків є важливим фактором дисциплінованості студентів-правознавців. Виходить, що сучасний ідеальний студент – це той, хто не тільки знає свої обов'язки, сформульовані у Законі України «Про вищу освіту» та Статуті відповідного вищого навчального закладу, а й належним чином їх виконує.

Отже, нинішня держава бажає бачити такі основні якості у вразковому студентському середовищі: активність, самостійність, ініціативність, працьовитість, наполегливість, розумність, освіченість, змагальність, цілеспрямованість та високий культурний рівень. Проаналізувавши зазначену вище сукупність офіційних актів, можна констатувати, що тільки у «Зводі правил поведінки студентів економіко-правового факультету ДонНУ» на перше місце поставлено завдання готувати високоморальне покоління правознавців.

На жаль, такі якості, як взаємодопомога, моральність, колективістський дух, людяність, співчуття, доброта, в інших документах висвітлені як другорядні, так би мовити факультативні ознаки ідеального студента, тоді як на перший план висуваються цілеспрямованість, змагальність, наполегливість тощо. Здається також, що нині матеріальні показники домінують над моральними вимогами до особистості студента. Про таке свідчать і результати багатьох соціологічних досліджень, наведені у наукових працях Пачковського Ю. [11], Пилипенка В. [12], Чопей В.С. [13] та ін. У них доведено, що значна частина сучасних студентів усе більше асоціює себе не з такими видами соціальної типології, як «висококультурний та високоморальний професіонал», а саме з такими категоріями, як «цілеспрямований мажор», «кар'єрист», «протезер» або домінуючий «середняк», «центровик» та «лідар». Як бачимо, у сучасному студентському середовищі з'явилися ознаки суттєвої диференціації і неоднорідності, що відповідним чином відбивається і на світогляді студентів. Підґрунтям до того стало зіткнення нових стилів життя, цінностей, технологій і засобів сполучення [8, с. 8].

На зміну поколінням, орієнтованих на згуртованість, дружелюбність, альтруїзм, колективістський дух, схильність до моральних цінностей, прийшли нові тенденції, які сприяють розвитку особистої відокремленості, егоїзму, певному занепаду культурних і моральних якостей тощо.

Для подолання цих негативних тенденцій держава в особі законодавця повинна зробити акцент на формуванні насамперед високоморальної та культурної людини, адже тільки такий образ сту-

дента, а в нашому випадку – студента-правознавця, може вважатися і прийматися як ідеальний. Щоб дізнатися, наскільки збігаються вимоги проаналізованих вище документів і матеріалів з образом ідеального студента, із реально існуючим портретом студента-правовика, розглянемо матеріали соціологічного опитування, щойно проведеного серед студентів економіко-правового факультету ДонНУ.

До опитування було залучено понад 100 осіб, студентів 2 курсу вказаного факультету у віці від 18 до 19 років. У першому питанні їм було запропоновано 10 якостей: кмітливість, наполегливість, порядність, змагальність, комунікабельність, цілеспрямованість, працьовитість, розумність, активність та пунктуальність, серед яких потрібно було визначити три найголовніші, якими, на думку респондентів, повинен володіти ідеальний студент-правознавець. Найбільша кількість опитаних на перше місце поставила кмітливість (40 осіб), трохи менше голосів отримала така риса, як працьовитість (32 особи).

На третьому місці опинилася розумність (18 осіб). Але якщо враховувати такі риси, як наполегливість та старанність, які кореспондуються з працьовитістю, то можна констатувати, що у нашому випадку найнеобхіднішою рисою для створення образу ідеального студента-правознавця було образ саме працьовитість.

Відповідаючи на друге запитання, треба було обрати одну із трьох ознак, яка найбільш повно характеризує образ ідеального студента. Цікаво, що більшість респондентів (60 осіб) віддали перевагу вихованості, 30 студентів обрали розумність, а 10 – наявність хороших оцінок та балів. Отже, можна констатувати, що саме вихованість, на думку студентів ЕПФ ДонНУ, є домінуючою ознакою, визначальним показником і чинником образу ідеального студента.

На запитання «Як ви ставитеся до того, щоб пропускати заняття?» майже всі опитані (85 осіб) відповіли «погано», 10 студентів обрали «добре», 5 – «байдуже» та ще один – «за певних поважних причин інколи буває, що треба пропустити заняття». Це питання є досить важливим у контексті виділення такої якості ідеального студента, як дисциплінованість. Приємно, що більшість студентів підсвідомо виділила цю рису як одну із необхідних. З цього приводу було задано ще одне подібне запитання: «Які, на Ваш погляд, треба запровадити заходи або санкції щодо підвищення дисципліни студента?» 25 осіб обрали відповідь «письмова догана», 45 – «зниження загального балу», 16 – «подання по-яснювальної записки», 9 – «занесення в особисту справу студента» та 5 обрали власну відповідь: «кожен особисто повинен вирішувати як навчатися та поводитись». Отже, на думку студентів, до порушників дисципліни обов'язково треба застосовувати і конкретні карні та виховні заходи.

На запитання: «Що більшою мірою вплинуло на вибір Вами спеціальності?» значна більшість респондентів (70) обрали відповідь «гарні перспективи мати постійну та надійну роботу», 20 студентів відповіли: «подобається спеціальність»,

а 10 опитаних зізналися: «батьки». З отриманих відповідей можна констатувати, що для сучасного студента на першому місці стоїть не власна прихильність до тієї чи іншої професії і наявності схильностей до неї, а можливість добре влаштуватися у житті задля забезпечення свого якнайкращого май-бутнього.

Наступне запитання було таким: «Як часто Ви відвідуєте театри та музеї?» Більшість опитаних, а саме 70,4 %, відповіли: «досить рідко», і лише 29,6 % обрали відповідь: «досить часто».

Одне з питань було сформульовано таким чином: «Чи використовуєте Ви нецензурні вирази у своєму мовленні?» Майже половина респондентів (43 %), на жаль, відповіла «так, використовую», і лише на 7 % меншою була відповідь «ні».

Відповіді на два попередні запитання свідчать про те, що існує актуальна і нагальна потреба в активізації культурної роботи зі студентами, а також боротьбі з таким негативним явищем, як масове використання нецензурної лексики у сучасному студентському середовищі. Культура мови свідчить про загальну культуру особистості, її моральний рівень особливо серед представників владних структур, до яких пізніше включається нинішній студент-правознавець.

Останнє питання пропонувало віддзеркалити своє особисте місце за шкалою переваг (від 1 до 100 %), а саме: наскільки кожний опитуваний вважає себе ідеальним студентом. Проаналізувавши відповіді, отримали, що середній показник дорівнює 67,2 %, тобто більшість респондентів уявляє себе наближеними до образу ідеального студента, а серед студентів-активістів цей показник виявився як 80,62 %. Отже, загалом другокурсники ЕПФ ДонНУ досить високо оцінили себе як ідеальних студентів, хоча, як свідчать вищенаведені і проаналізовані результати анкетування, такий дещо завищений рівень самооцінки за низкою показників, особливо культурного і морального рівня, не відповідає дійсності у реальному житті [14].

Підсумовуючи дані проведеного соціологічного дослідження, можна констатувати, що, на думку респондентів, ідеальний студент-правознавець повинен володіти за ранговим порядком такими якостями: працьовитістю, що на їх погляд, є найбільш важливою рисою; кмітливістю, масова вибірковість цієї риси пояснюється переходом до кредитно-модульної системи навчання та необхідністю активної участі й швидкого реагування на заняттях задля отримання кращих показників; культурністю і вихованістю, тобто молодь розуміє, що не можна вважатися ідеальним студентом без відповідного виховання і культурного рівня; розумністю, тобто високим рівнем інтелектуального розвитку; нарешті, дотриманням моральних засад суспільства, культури мови та дисциплінованістю, які також були визнані респондентами як найважливіші.

Порівнявши отримані дані з вимогами, встановленими законодавцем на державному рівні, адміністрацією і громадськими установами Донецького національного університету та економіко-правового факультету ДонНУ щодо формування образу ідеального студента, можна констатувати,

що такі риси, як розумність, працьовитість, дисциплінованість, визначаються і з боку проаналізованих досліджень, і з офіційних вимог законодавчих актів країни, університету і факультету. Тобто теоретичні та емпіричні дослідження з цього питання збігаються. Проте, якщо законодавець на перший план висуває такі якості ідеального студента, як розумність, активність, цілеспрямованість та дисциплінованість, то респонденти вбачають, у першу чергу, вихованість, працьовитість та кмітливість, а вже потім цілеспрямованість і розумовий потенціал.

І цей результат потребує особливої уваги з боку всіх, від кого залежить його практичне впровадження у життя.

Щодо таких рис, як змагальність, наявність лідерських якостей, активність, які випливають із змісту проаналізованих нормативно-правових актів, то вони притаманні лише невеликій кількості опитуваних, а саме так званим студентам-активістам і «центровикам», решта респондентів «проігнорувала» їх. А от такі якості, як дотримання студентською молоддю моральних засад суспільства, високої культури мови і спілкування, поки що прописані і вимагаються на законодавчому рівні, м'яко кажучи, на неналежному рівні. Цей факт свідчить про те, що сучасний політичний курс у сфері освіти і науки більшістю спрямований на формування у молоді пріоритетно таких якостей, як розумність, активність, ініціативність, лідерство, проте мало уваги приділено таким невід'ємним рисам кожної особистості, як вихованість, моральність та культурність. Саме це призводить, а нині особливо, до занепаду моральних цінностей у суспільстві, формування егоїзму, роз'єднаності та неповажливих взаємовідносин між людьми.

Не слід також забувати, що запорукою належного культурного та морального розвитку серед студентської молоді є саме дисциплінованість, через яку виявляється і повага до оточуючих, і наявність необхідної субординації між викладачем та студентом. Не зважаючи на наявність прописаних у законодавстві правил, норм і обов'язків студентів, зокрема й економіко-правового факультету, наразі є вочевидь недостатньо існуючого правового механізму задля підвищення культурного рівня студентів, зокрема, неприпустимості зловживань брутальною лексикою, будь-яких порушень навчальної дисципліни тощо. З цією метою, на думку автора, досить ефективним було б запровадження організаційно-дисциплінуючого впливу колективів академічних груп на конкретних студентів, які порушують дисципліну, знижують культурний рівень та інші показники успішності своєї групи.

Такий організаційно-дисциплінарний вплив здорового колективу повинен виявлятися під час проведення регулярних зборів академічної групи і публічного обговорення питань, пов'язаних з покращанням навчального процесу, а також у суспільно-публічному впливі і вихованні осіб, які порушують дисципліну, встановлені правила і порядок цивілізованого співіснування і стосунків.

Таким чином, результати проведеного дослід-

ження доводять, що ті вимоги, які ставить держава перед студентами на законодавчому рівні, виявляються недостатніми для формування посправжньому ідеального студента, зокрема студента-правознавця, який би обирав собі професію, перш за все, за покликанням серця, а не через матеріальну зацікавленість; який би розумів усю відповідальність, що покладається на нього у зв'язку зі вступом до відповідного навчального закладу;

який би відрізнявся не тільки гострим розумом, а й своєю людяністю, добротою та порядністю.

Інакше кажучи, ідеальний студент – це особистість, яка відрізняється не тільки достатнім рівнем навичок і знань у певній сфері, а прагне до постійного вдосконалення свого культурного і морального рівня, незважаючи на вже наявні у неї такі обов'язкові риси, як працьовитість, кмітливість, розумність та дисциплінованість.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про вищу освіту: Закон України від 17 травня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 20. – Ст. 134.
3. Статут Донецького національного університету від 9 лютого 2006 року, прийнятий Конференцією трудового колективу університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.donnu.edu.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=20&Itemid=68
4. Свод правил поведінки студентів Економіко-правового факультета Донецького національного університету // Посібник для первокурсника. – Донецьк, 2009. – С. 8–12.
5. Вишняк А.И. Социальный облик молодежи (по материалам Украинской ССР) / А.И. Вишняк, Н.Н. Чурилов. – К.: Наук. думка. – 1990. – 216 с.
6. Гульга А.В. Принципы эстетики: учеб. пособие / А.В. Гульга. – М.: Политиздат. – 1987. – 286 с.
7. Лисовский В.Т. Личность студента / В.Т. Лисовский, А.В. Дмитриев. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. – 184 с.
8. Новаченко Т. Індивідуальна особистість вчителя / Т. Новаченко // Освіта. – 4–11 травня 2011. – С. 8–9.
9. Навроцький О.І. Вища школа в умовах трансформації суспільства / О.І. Навроцький. – Харків: Основа, 2000. – 240 с.
10. Нечепоренко М.В. Формування естетичної культури студентів класичних університетів: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / М.В. Нечепоренко; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2005. – 23 с.
11. Пачковський Ю. Ціннісно-професійний контекст світоглядних орієнтацій студентської молоді (досвід українсько-польського соціологічного дослідження) / Ю. Пачковський // Український соціологічний журнал. – № 1–2. – 2009. – С. 79–94.
12. Пилипенко В. Соціологія освіти: від радянських часів до сучасних реалій / В. Пилипенко // Український соціологічний журнал. – № 1–2. – 2009. – С. 37–44.
13. Чопей В.С. Місце і роль соціології у вивченні стану та перспектив розвитку сучасної студентської молоді / В.С. Чопей // Гілея: науковий вісник. – Вип. № 28. – 2009. – С. 343–351.
14. У статті використано емпіричні матеріали, отримані на основі проведеного автором протягом 2010–2011 рр. соціологічного опитування у вигляді письмових студентських соціологічних есе на економіко-правовому факультеті ДонНУ.